

Kwantitatief georiënteerde Neerlandica Karina van Dalen-Oskam:

MARTIJN DE GROOT

‘Vechten voor het belang van empirie’

Binnen de letterkunde loopt een scheidslijn tussen de mensen die hun vakgebied vooral als een intellectuele en kunstzinnige discipline beschouwen en degenen die er een empirisch fundament onder willen leggen. Die laatste groep heeft het niet makkelijk, vindt letterkundige Karina van Dalen-Oskam, onderzoekster bij het Haagse Huygens Instituut.

‘Het onymisch landschap’. Een onderzoeker die bij die woorden de ogen wat toeknijpt en verzucht: ‘Dat vind ik nou een mooie term’, dat zou wel eens een letterkundige kunnen zijn. Karina van Dalen is zo iemand. Zij heeft al vanaf haar schooltijd belangstelling voor namen, en de laatste tijd in het bijzonder voor het geheel aan namen van personages dat je in een roman kan tegenkomen. *Het onymisch landschap*. Gevoel voor schoonheid hoort ook bij het vak. ‘Letterkundigen schrijven zelf ook heel mooie teksten waarvoor je de AKO-literatuurprijs kunt krijgen.’

‘Letterkundigen schrijven zelf ook heel mooie teksten waarvoor je de AKO-literatuurprijs kunt krijgen’

Maar er is een *maar*. En die tekent zich af als Van Dalen het woordje ‘traditioneel’ aan haar betoog toevoegt. De *traditionele* letterkundigen hebben wel een heel intieme relatie met hun teksten maar geen waardering voor de empirie en dat is een bedreiging voor het vak. ‘De Neerlandistiek is in gevaar’ is dan ook de openingzin van een column die Van Dalen recent schreef in het *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde*, ter gelegenheid van de 125-ste jaargang van dat tijdschrift. Het gevaar bleek zich vooral aan de letterkundige kant van het continuüm taalkunde-letterkunde te bevinden. ‘Taalkunde is van huis uit al empirisch georiënteerd,’ legt de Neerlandica uit. Met de groeiende rol van ict dienen zich ook voor de letterkunde steeds meer kansen aan om elektronisch gereedschap in hun onderzoek te gebruiken. Die kansen maken een meer empirische benadering van de letterkunde mogelijk. Maar de ‘traditionele letterkundigen’ laten ze aan zich voorbij gaan, constateert Van Dalen. Sterker nog, de minderheid die de empirie wel in het letterkundig onderzoek wil betrekken, ‘wordt uit het centrum weggeslingerd en zoekt zijn heil in het buitenland,’ aldus de onderzoekster ict en Teksten van het Haagse Huygens Instituut. ‘Empirie wordt niet gewaardeerd in de Nederlandse letterkunde. Je moet echt heel hard vechten om aan te tonen dat het nuttig is.’

Matrixprintertje

Karina van Dalen-Oskam is een echte alfa. ‘Meer alfa kan je ze niet krijgen,’ zegt ze zelf in haar kamer met uitzicht op het ministerie van



Karina van Dalen-Oskam: ‘De minderheid die wel empirisch wil werken, wordt uit het centrum weggeslingerd en zoekt zijn heil in het buitenland’

Buitenlandse Zaken. Het Huygens Instituut is ingekwartierd bij de Koninklijke Bibliotheek die zelf weer onderdeel is van het cluster kantoor-kolossen dat zich aan het Haagse Centraal Station lijkt te hebben vastgeklit. Maar die alfa-oriëntatie heeft haar niet kunnen weerhouden van een vroege belangstelling voor computers en wat je daarmee kan doen. Haar vriend verdient daarvoor krediet. ‘Hij studeerde natuurkunde en door hem maakte ik kennis met computers. Ik schreef mijn scriptie op de computer, wat toen nog niet gebruikelijk was, en ik printte hem uit op een laserprinter in plaats van zo’n matrixprintertje dat in die tijd de norm was.’ En ook nu nog maakt Van Dalen graag gebruik van de praktische aanwijzingen van de vriend die al weer heel lang haar echtgenoot is. ‘Hij kijkt vaak over je schouder mee en dan zegt hij bijvoorbeeld: ‘Dat kan toch veel eenvoudiger!’

‘Je merkt dat traditionele letterkundigen vaak heel enthousiast zijn over alles wat er digitaal verschijnt’

De drijvende kracht achter Van Dalen’s betrokkenheid bij elektronische data is echter niet haar eigen talent voor ict of dat van haar man, zo blijkt bij nadere beschouwing. Dat is haar ‘empirische oriëntatie’. ‘Als ik bepaalde dingen zie of conclusies wil trekken, dan wil ik een onderbouwing zien. Dan zoek ik naar getallen om zo’n conclusie mee te ondersteunen.’

Tekstgerelateerd

Nadat Van Dalen in de jaren tachtig Nederlands studeerde in Utrecht, kreeg ze haar eerste baan bij het Instituut voor Nederlandse Lexicologie in Leiden. Daar was ze een aantal jaren betrokken bij de samenstelling van het *Vroegmiddelnederlands Woordenboek*. Dat werk beantwoordde heel goed aan haar drijfveren want het project moest in alle fases met behulp van de computer worden uitgevoerd – ‘dat was nieuw in die tijd’ – maar het was ook empirisch georiënteerd. Empirisch? ‘Ja, we betrokken in dat project bijvoorbeeld alleen teksten waarvan we zeker wisten die dat uit de dertiende eeuw kwamen. Dus niet teksten die ook wel in een latere tijd konden zijn gekopieerd. Alleen op die manier kan je zo’n woordenboek later gebruiken om vergelijkingen te maken of om andere teksten op hun historische komaf te beoordelen. Letterkundigen begrepen die aanpak maar moeilijk. Mij heeft de lexicografie juist bevestigd in mijn empirische oriëntatie.’

Was taalkunde, waar een kwantitatieve benadering al heel normaal is, dan eigenlijk niet meer haar richting geweest? ‘Nee,’ antwoordt ze beslist, ‘Want de vragen die ik stel zijn uiteindelijk tekstgerelateerd. Hoe heeft een auteur zijn woorden in een tekst gebracht, welke stilistische elementen zijn daarin te herkennen en wat is de betekenis daarvan?’ En bovendien gaat het haar niet om haar eigen voorkeur maar om de toekomst van de letterkunde, zo maakt Van Dalen duidelijk. Niet dat er geen plaats meer is voor

de opvatting waarin ‘veel lezen en selectief observaties doen op basis van het geheugen van de onderzoeker’ het hoogste goed is. Als er maar meer ruimte komt voor het streven om waarnemingen met empirische observaties te schragen.

Wiki-principe

Pessimistisch is de Huygens-onderzoekster trouwens niet: ‘Je merkt dat traditionele letterkundigen vaak heel enthousiast zijn over alles wat er digitaal verschijnt. Hoe groter die massa van beschikbare werken wordt, des te meer behoefte zal er zijn aan gereedschappen om dingen op te zoeken. Daardoor hoop ik dan dat men zich het belang van de empirie zal realiseren.’ Die hoop baseert de onderzoekster goeddeels op haar eigen ervaring. In 2002 verruilde ze haar werkplek bij het INL voor één als hoofd van de afdeling Neerlandistiek bij het toenmalige Nederlands Instituut voor Wetenschappelijke Informatiediensten NIWI. Behalve het werk aan de *Bibliografie der Nederlandse Taal- en Letterkunde* kreeg ze daar de kans

Karina van Dalen-Oskam studeerde in de jaren tachtig Neerlandistiek in Utrecht, met als specialisaties Middelnederlandse Letterkunde, Oudgermaanse Taal- en Letterkunde en Mediëvistiek. Ze werkte in de jaren negentig als redacteur op het Nederlands Instituut voor Lexicologie in Leiden en kwam aan het begin van deze eeuw bij het wetenschappelijk informatie-instituut NIWI terecht als

om, samen met onder meer Joris van Zundert, veel energie te steken in de ontwikkeling van de online werkomgeving voor tekstonderzoekers *eLaborate*. ‘Het schoot toen niet op met het digitaliseren van belangrijke tijdschriften uit het verleden. Het was gewoon ook teveel om allemaal over te typen. Toen zeiden we tegen elkaar: waarom alles overtypen als je ook scans kan maken en die met automatische tekenherkenning, OCR, beschikbaar kan maken voor iedereen om ze te verbeteren? OCR’s leveren immers bepaald geen foutloos resultaat op. Maar het effect daarvan zouden we met een soort Wiki-principe kunnen neutraliseren, dat was de basisgedachte.’

Open Source aanbieden

In de loop van de jaren, ook nadat Van Dalen met haar afdeling naar het Huygens Instituut verhuisde toen het NIWI werd opgeheven, is vervolgens stap voor stap verder gewerkt en verbeterd aan de online werkplaats die het uiteindelijk werd. Onderzoekers maken er steeds meer gebruik van, verzekert Van Dalen. ‘Dat komt doordat het systeem toegankelijk is en het gebruik eenvoudig. Dan gaan de mensen de voordelen er wel van zien!’ Hulpmiddelen als deze zijn niet uniek, geeft Van Dalen toe. ‘Maar wij waren wel de eersten die het online hadden, en waar het niet voor één maar voor heel veel projecten kan werken. Dat heeft ons de voorsprong gegeven waarmee we nu kunnen kijken hoe we het verder kunnen ontwikkelen, zodat het ook voor andere talen en in andere landen gebruikt kan worden. Ik hoop dat we het dan Open Source aan kunnen bieden. Dan heb je kans dat anderen er op een gegeven moment hun krachten aan gaan geven.’ Van Dalen zelf heeft dan wel weer nieuwe projecten die haar aandacht zullen opeisen. Zoals auteursherkenning. ‘Daar zijn steeds meer moderne technieken voor en ik merk dat er ook maatschappelijk belangstelling voor is.’ Of namen. ‘Ik wil in de loop van dit jaar twintig Nederlandse romans aan een analyse onderwerpen van hun *onymisch landschap*. Er lijken bepaalde regels te zijn die het gebruik van soorten namen verklaren. Maar die kan ik pas hard maken als ze na bestudering van die twintig overeind blijven.’

WIEBE KLESTRA

hoofd van de afdeling Neerlandistiek. Toen was Van Dalen al in Leiden gepromoveerd (1997) op taal- en letterkundige ‘Studies over Jacob van Maerlands Rijmbijbel’. In 2005 werd ze onderzoekster op het Huygens Instituut voor literatuur- en wetenschapsgeschiedenis, waar ze verantwoordelijk is voor het snelgroeiende terrein van ict-toepassingen in het onderzoek.